

บทที่ 4

บทบาทของหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง :

ผลต่อรายได้และเศรษฐกิจของครัวเรือน

ในบทที่แล้วได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการตั้งกลุ่มและแบบแผนการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองมาแล้ว ในส่วนนี้ จะได้นำเสนอถึงประเด็นใหญ่ 2 ประเด็น คือ การนำเสนอข้อมูลจากการสำรวจตัวอย่างภาคสนาม และการวิเคราะห์ถึงบทบาทและศักยภาพของงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองที่มีต่อรายได้และเศรษฐกิจของครัวเรือน รวมทั้งมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4.1 ข้อมูลจากการสำรวจตัวอย่างภาคสนาม

ในประเด็นเกี่ยวกับผลการสำรวจตัวอย่างภาคสนามได้แบ่งเป็น 4 หัวข้อย่อย ได้แก่ 1) ข้อมูลประวัติภูมิหลัง ของสมาชิกและครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า 2) สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนสมาชิก 3) ทักษะของครัวเรือนตัวอย่างต่อการประกอบอาชีพทอผ้า และ 4) การประกอบอาชีพและรายได้ของแรงงานอพยพ

4.1.1. ข้อมูลประวัติภูมิหลัง

จากการสุ่มตัวอย่างสมาชิกกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านหัวน้ำและบ้านดินตก จำนวน 44 คน จากสมาชิกกลุ่มทอผ้าทั้งสิ้น 56 คน คิดเป็นร้อยละ 78.6 ในช่วงเวลาระหว่างวันที่ 7 ตุลาคม 2539 ถึงวันที่ 10 พฤศจิกายน 2539 พบว่า

1) สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 30 - 39 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.5 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 40-49 ปี ร้อยละ 25 อายุเฉลี่ยของสมาชิกกลุ่มทอผ้า คือ 36 ปี

2) สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ ร้อยละ 68.2 จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ประมาณร้อยละ 25 จบประถมศึกษาปีที่ 6-7 ขณะที่ ร้อยละ 4.5 จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 และร้อยละ 2.3 ไม่ได้เรียนหนังสือ เหตุผลที่สมาชิกส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 คือ ในสมัยก่อนโรงเรียนในระดับตำบลมีเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 และระยะทางจากหมู่บ้านไปโรงเรียนระดับอำเภอไกลพอสมควร

3) สมาชิกกลุ่มทั้งหมดสมรสมีบุตรแล้ว มีร้อยละ 9.1 เท่านั้นที่มีสถานภาพเป็นหม้าย

4) ขนาดของครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 70.4 เป็นครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 4-6 คน โดยมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.2 คน ครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว มีบุตรเฉลี่ยไม่เกิน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 70.4 จำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ย ครัวเรือนละ 2 คน คือ พ่อบ้านและแม่บ้าน

5) ระยะเวลาที่สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.9 เป็นสมาชิกมานานมากกว่า 2 ปี คือ เป็นสมาชิกตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่ม

จากภาพรวมเกี่ยวกับประวัติภูมิหลังของสมาชิกและครัวเรือนจากการสำรวจภาคสนาม กล่าวโดยสรุป คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ สมรสแล้ว มีอาตุระดับวัยกลางคน มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนมีทั้งที่เป็นแรงงานของครัวเรือน และสมาชิกพึงพิง ดังตารางที่ 9

4.1.2. สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนสมาชิก

สถานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ คือ ลักษณะการถือครองที่ดิน จำนวนที่ดินที่ถือครอง รายได้จากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร การออมทรัพย์และภาระหนี้สินของครัวเรือน

4.1.2.1 ลักษณะการถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดินของสมาชิกมี 3 ลักษณะใหญ่ๆ ลักษณะแรกมีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง ร้อยละ 57 ลักษณะที่สอง ที่นายังเป็นของพ่อแม่อยู่ ยังไม่ได้แบ่งให้กับลูก เพียงแต่พ่อแม่ให้ทำประโยชน์ ผลผลิตที่ได้ก็แบ่งกันบริโภค มีร้อยละ 25 ลักษณะที่สาม คือไม่มีที่นาถือครองเลย ร้อยละ 18 ในกรณีที่ต้องเช่าที่นาของคนอื่นทำ ต้องเสียค่าเช่าเป็นผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ คนทำได้ 2 ส่วน เจ้าของที่นาได้ 1 ส่วน แต่หากเจ้าของที่นาช่วยออกค่าไถนาผลผลิตที่ได้จะแบ่งกันคนละครึ่ง บางรายมีที่นาแต่ไม่มีคนทำประโยชน์เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนไปทำงานต่างจังหวัด ก็ให้คนอื่นทำแทนโดยไม่เก็บค่าเช่า ลักษณะการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ในที่ดินของกลุ่มตัวอย่างแสดงดังตารางที่ 10

ตารางที่ 9 แสดงลักษณะผู้ให้สัมภาษณ์

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
1. อายุ		
20-29 ปี	10	22.7
30-39 ปี	20	45.5
40-49 ปี	11	25.0
50-59 ปี	3	6.8
รวม	44	100.0
($\bar{X}$ = 35.98 ปี S.D. = 1.201)		
2. การศึกษาขั้นสูงสุด		
ไม่ได้เรียน	1	2.3
ประถมศึกษาปีที่ 4	30	68.2
ประถมศึกษาปีที่ 6-7	11	25.0
มัธยมศึกษาปีที่ 3	2	4.5
รวม	44	100.0
3. สถานภาพ		
สมรส	40	90.9
หม้าย	4	9.1
รวม	44	100.0
4. จำนวนสมาชิกครัวเรือน		
1-3 คน	10	22.8
4-6 คน	31	70.4
7-9 คน	3	6.8
รวม	44	100.0
($\bar{X}$ = 4.227 คน S.D. = 0.186)		
5. จำนวนบุตร		
มีบุตร 1 คน	10	22.7
มีบุตร 2 คน	21	47.7
มีบุตรมากกว่า 2 คน	13	29.6
รวม	44	100.0
6. ระยะเวลาที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า		
น้อยกว่า 2 ปี	15	34.1
ระหว่าง 2 - 3 ปี	29	65.9
รวมทั้งหมด	44	100.0

ตารางที่ 10 แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือนตัวอย่าง

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
กรณีมีที่ดินถือครอง	25	56.8
ทำประโยชน์ในที่ดินตนเองทั้งหมด	16	36.4
ทำประโยชน์เองบางส่วนและแบ่งให้คนอื่นเช่า	1	2.3
ทำประโยชน์ในที่ดินตนเองและเช่าคนอื่นด้วย	3	6.8
ไม่ทำประโยชน์เลย ให้คนอื่นเช่า	5	11.4
กรณีไม่มีที่ดินถือครอง	19	43.2
ทำของพ่อแม่	12	25.0
เช่าที่นาคนอื่น	2	4.5
ไม่ทำการเกษตร	5	13.6
รวมทั้งสิ้น	44	100.0

4.1.2.2 จำนวนที่ดินที่ถือครอง

ในจำนวนผู้ที่มีที่ดินถือครอง 25 รายนั้น สมาชิกกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 72 มีขนาดที่ดินถือครองจำนวนน้อย คือ ไม่เกิน 3 ไร่ ร้อยละ 16 ของสมาชิกทั้งหมดมีที่ดินถือครองระหว่าง 3.1-5.0 ไร่ และมีสมาชิกกลุ่มเพียงร้อยละ 12 เท่านั้น ที่มีขนาดที่ดินถือครองตั้งแต่ 5.1 - 10 ไร่ แสดงดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงการแจกแจงลักษณะการถือครองที่ดินจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	0.1 - 3.0 ไร่	3.1 - 5.0 ไร่	5.1- 10.0 ไร่	รวม
ทำประโยชน์ในที่ดินตนเองทั้งหมด	11	4	1	16(64.0)
ทำประโยชน์เองบางส่วนและแบ่งให้คนอื่นเช่า	-	-	1	1(4.0)
ทำประโยชน์ในที่ดินตนเองและเช่าคนอื่นด้วย	3	-	-	3(12.0)
ไม่ทำประโยชน์เลย ให้คนอื่นเช่า	4	-	1	5(20.0)
รวมทั้งสิ้น	18(72.0)	4(16.0)	3(12.0)	25(100.0)

4.1.2.3 รายได้จากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

จากการสอบถามรายได้เฉลี่ยในปี 2538 ของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวน 44 ครัวเรือนจาก 2 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 17 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดของทั้ง 2 หมู่บ้าน (หมู่บ้านดินดง 145 ครัวเรือน หมู่บ้านหัวน้ำ 110 ครัวเรือน) พบว่า ครัวเรือนสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีรายได้เฉลี่ย 37,242.89 บาท/ปี แบ่งเป็น รายได้เฉลี่ยจากการเกษตรที่เป็นเงินสดและที่ใช้บริโภคเอง จำนวน 7,547.39 บาท/ปี (ร้อยละ 20.3) รายได้เฉลี่ยจากงานนอกภาคเกษตร(ไม่รวมทอผ้า) จำนวน 15,302.27 บาท/ปี (ร้อยละ 41.1) ครัวเรือนมีรายได้จากเงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัวจำนวน 4,181.82 บาท/ปี (ร้อยละ 11.2) และมีรายได้เฉลี่ยจากการทอผ้า จำนวน 10,211.41 บาท/ปี (ร้อยละ 27.4) ดังแสดงตารางที่ 12

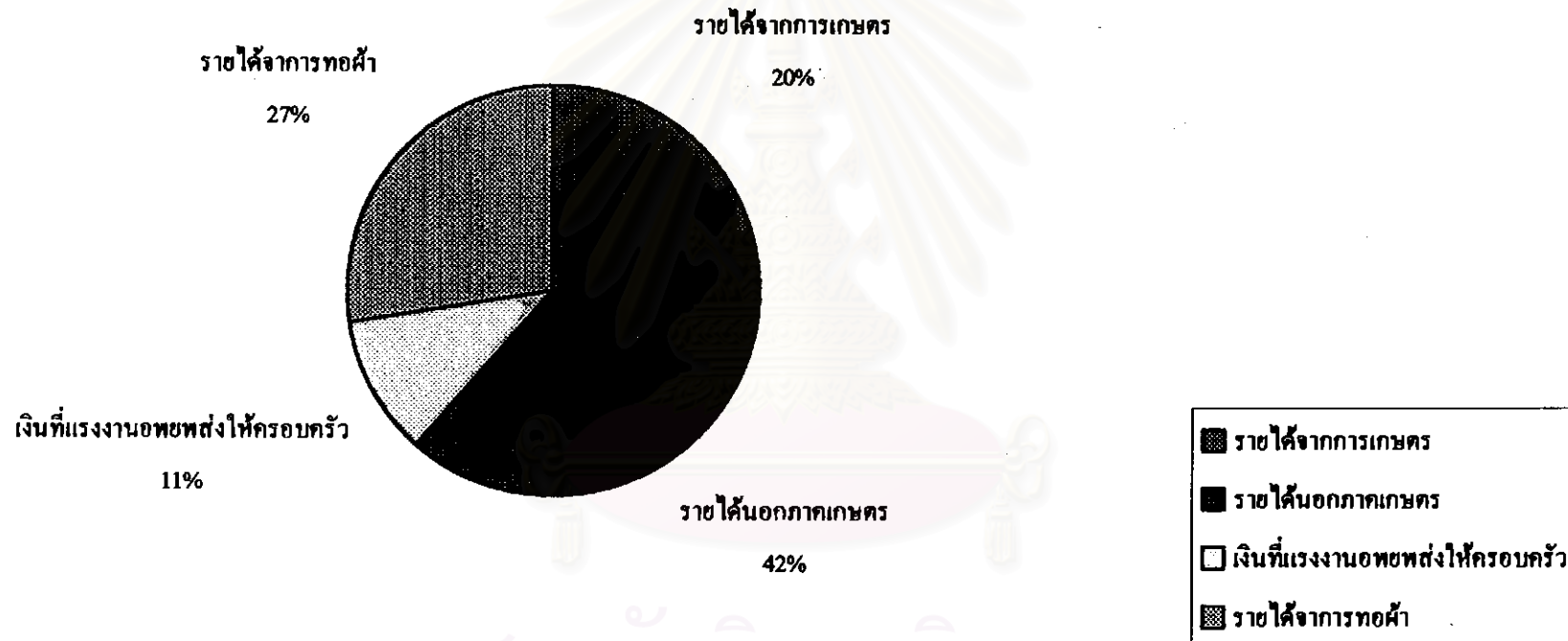
ตารางที่ 12 แสดงรายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนสมาชิกกลุ่มทอผ้า ในรอบปี 2538

รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี	จำนวน (บาท)	ร้อยละ
จากการเกษตร (หักต้นทุนการผลิต)	7,547.39	20.3
นอกภาคเกษตร (ไม่รวมทอผ้า)	15,302.27	41.1
เงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว	4,181.82	11.2
จากการทอผ้า (หักค่าวัสดุขีบ)	10,211.41	27.4
รวมรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน	37,242.89	100.0
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	44 ครัวเรือน	-

ที่มา : จากการสำรวจ

รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนจากการเกษตรในปี 2538 ที่แสดงไว้ในตารางที่ 12 เป็นรายได้สุทธิ (หักหักต้นทุนการผลิต) ที่เป็นเงินสดจากการขายผลผลิต ข้าวเหนียว หอม กระเทียม พริก และพืชชนิดอื่น เช่น มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ ที่ครัวเรือนจำหน่ายในรอบปี 2538 รวมกับรายได้สุทธิที่ไม่เป็นเงินสดจากผลผลิตข้าว ที่เก็บไว้บริโภคเองในครัวเรือนและเก็บไว้ทำพันธุ์ รวมเป็นจำนวน 7,547.39 บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.3 ของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าทั้ง 2 หมู่บ้านมีขนาดที่ดินถือครองค่อนข้างน้อยคือไม่เกิน 3 ไร่ และ ในปี 2538 ชาวบ้านประสบกับปัญหาพริกเป็นโรครากเน่าตาย ไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ ทำให้รายได้จากการเกษตรค่อนข้างน้อย

แผนภูมิที่ 2 แสดงแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนนอกภาคเกษตร (ไม่รวมทอผ้า) ในปี 2538 ที่ แดงไว้ในดังตารางที่ 12 เป็นรายได้จากงานรับจ้างนอกภาคเกษตรภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เช่นงานก่อสร้าง จำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 22.7 โดยการทำงานรับจ้างมีอัตราค่าจ้างแรงงานวันละ 120-130 บาท รายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า เช่น ขายของชำ ทำธุรกิจซื้อขายมอเตอร์ไซด์มือสอง เป็นต้น จำนวน 21 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 47.7 โดยครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีรายได้นอกภาคเกษตรต่อครัวเรือน จำนวนเงิน 15,302.27 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 41.1 ของรายได้เฉลี่ยทั้งหมด

จำนวนเงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว ในปี 2538 เท่ากับ 4,181.82 บาท คิดเป็นร้อยละ 11.2 ของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมด ถ้าหารายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะและการประกอบอาชีพของผู้อพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน แดงไว้ในหัวข้อที่ 4.1.4 ของบทนี้

รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนจากการทอผ้าของสมาชิกในปี 2538 จำนวน 10,211.41 บาทต่อปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 27.4 ของรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งนับว่าสูง รายได้จากการทอผ้าของสมาชิกสูงสุดประมาณ 32,000.-บาทต่อคนต่อปี ค่าสุดประมาณ 6,000.-บาทต่อคนต่อปี ขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกมีเวลาในการทอมากน้อยเพียงใด และการมีทักษะความชำนาญ ซึ่งมีผลต่อปริมาณและคุณภาพของสินค้า โดยเฉลี่ยแล้ว ฝ้าย 1 เครือ ใช้เวลาในการเตรียมและการทอประมาณ 36 วัน ส่วนบางคนที่ทอเก่งๆ ทอได้เร็ว ก็ใช้เวลาประมาณ 15-20 วัน ขึ้นอยู่กับมีเวลาว่างจากการทำการเกษตรในแต่ละวันมากน้อยเพียงใด ฝ้าย 1 เครือ จะทอผ้าได้ประมาณ 20-22 ผืน ราคาผ้าที่สมาชิกได้รับจากกลุ่ม ฝ้ายตัดขนาด 2 เมตร ราคาผืนละ 130.-บาท คิดเป็น 2,860.-บาท หักค่าฝ้ายประมาณ 1,000.- บาท รายได้สุทธิคราวละ 1,800.- บาท จากการสอบถามความพอใจกับรายได้ที่ได้รับ สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 68.2 รู้สึกพอใจกับรายได้ที่ได้รับ เนื่องจากการทอผ้าทำให้คนและครอบครัวพอมีรายได้ไว้ใช้จ่ายใช้สอยได้ค่อนข้างมากขึ้น รายได้จากการทอผ้ามีส่วนช่วยลดหนี้สินได้ และในยามที่ผลผลิตจากการเกษตรไม่ได้ผล ก็ยังมีรายได้จากการทอผ้าช่วยพุงไว้ หากมีทุนหมุนเวียนมากขึ้นหรือตลาดขยายตัวมากขึ้น การทอผ้าจะเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวมากขึ้นกว่านี้

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาระดับรายได้ของครัวเรือนหมู่บ้านใกล้เคียง คือ หมู่บ้านคอนไชย ตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ของลำแพน จอมเมือง พบว่า หมู่บ้านคอนไชย 129 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่แม่บ้านทอผ้าจำนวน 91 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่แม่บ้านไม่ได้

ทอผ้าจำนวน 38 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบรายได้ทั้ง 2 กลุ่มแล้วพบว่า ครัวเรือนที่มีแม่บ้านทำการทอผ้า มีระดับรายได้ต่อปีสูงกว่า ครัวเรือนที่ไม่มีการทอผ้า กล่าวคือ ครัวเรือนที่ทอผ้าส่วนใหญ่ จำนวน 45 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 49.45 มีระดับรายได้อยู่ในช่วง 10,001-20,000 บาท/ปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ได้ทอผ้าส่วนใหญ่จำนวน 19 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 50 มีระดับรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท/ปี (ลำแพน จอมเมือง, 2540: 111) แสดงให้เห็นว่ารายได้จากการทอผ้าของแม่บ้านมีความสำคัญต่อครัวเรือนค่อนข้างมาก

4.1.2.4 การเปรียบเทียบผลการสำรวจกับข้อมูลรายได้ชนบทจากการสำรวจของทาง

การการศึกษาครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 44 ครัวเรือน ซึ่งมีขนาดครัวเรือน 4.2 คน พบว่า รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าทั้ง 2 หมู่บ้าน ในปี 2538 มีจำนวน 37,242.89 บาท/ปี/ครัวเรือน คิดเป็น 8,867.35 บาท/คน/ปี หรือคิดเป็น 3,103.57 บาท/เดือน/ครัวเรือน และ 738.94 บาท/คน/เดือน เพื่อแสดงให้เห็นความถูกต้องและน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจของผู้ศึกษา จึงได้นำตัวเลขจากการสำรวจดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับข้อมูลรายได้ครัวเรือนชนบทที่ได้จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2537 โดยนำตัวเลขรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อปีของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2537 มาปรับให้เป็นรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อปี ในปี 2538 โดยใช้ตัวเลขดัชนีราคาผู้บริโภคของภาคเหนือ ในปี 2537 และ 2538 จากดัชนีราคา พศจิกายน 2538 หน้า 17 ของทางกองดัชนีเศรษฐกิจการค้า กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 13

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ดัชนีราคาผู้บริโภค ภาคเหนือ ในปี 2537 และ ปี 2538 เท่ากับ 114.2 และ 119.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 13 แสดงการเปรียบเทียบตัวเลขผลการศึกษากับของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ

	รายได้เฉลี่ยของ ครัวเรือนหมู่บ้าน ที่ทอดผ้า	รายได้เฉลี่ย หมู่บ้านของ ภาคเหนือ	รายได้เฉลี่ย ชนบทของภาค เหนือ	รายได้เฉลี่ย เมืองและ ชนบทของ จังหวัดน่าน
	(1)	(2)	(3)	(4)
ขนาดครัวเรือน (คน)	4.2	4.39	3.6	3.9
รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)				
ต่อครัวเรือน	37,242.89	11,383	67,673	59,795
ต่อคน	8,867.35	2,592	19,009	15,331
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)				
ต่อครัวเรือน	3,103.57	948	5,639	4,782
ต่อคน	738.94	216	1,566	1,220

หมายเหตุ : ตัวเลขที่แสดงในสคมภ์ที่ 2 3 และ 4 ได้จากการปรับตัวเลขรายได้เฉลี่ยในปี 2537 เป็นตัวเลขรายได้เฉลี่ยของปี 2538 โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภค ภาคเหนือ ของปี 2537 และ 2538 จากดัชนีราคา พศจิกายน 2538 หน้า 17 ของทางกองดัชนีเศรษฐกิจการค้า กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์

: ตัวเลขรายได้ของภาคเหนือเป็นตัวเลขของครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล
: ตัวเลขรายได้เฉลี่ยของจังหวัดน่านเป็นค่าเฉลี่ยรายได้ในเมืองและชนบท ซึ่งตัวเลขที่สูงกว่าตัวอย่างอาจสะท้อนสัดส่วนของรายได้ในเมืองซึ่งมักสูงกว่าในชนบท

ที่มา: 1 จากการสำรวจข้อมูลของผู้ศึกษาในปี 2538

2 จากรายงานผลการสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้าน พ.ศ. 2537 หน้า 10 ของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ

3 และ 4 จากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2537 ภาคเหนือ หน้า 27 และ 33 ของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ผลการเปรียบเทียบตัวเลขรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี ระหว่างตัวอย่างที่ศึกษากับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนระดับหมู่บ้านของภาคเหนือทั้งหมด (2) พบว่า หมู่บ้านที่ศึกษามีระดับรายได้ที่ต่ำกว่ามาก และเนื่องจากมีรายได้จากการทอดผ้าเป็นรายได้เสริมของครอบครัว รวมทั้ง

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มที่ศึกษาค่ากว่า ระดับรายได้ต่อคนจึงคิดว่าจะมากด้วย การสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้านของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นการให้ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันเป็นผู้บันทึกแบบสอบถาม สบ.1 ซึ่งเป็นการเก็บตัวเลขรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในลักษณะเป็นช่วงของรายได้ แล้วมาประมาณหาค่ารายได้เฉลี่ย อาจทำให้ตัวเลขรายได้มีค่าต่ำกว่าความเป็นจริง

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยครัวเรือนชนบทภาคเหนือ (3) และรายได้เฉลี่ยครัวเรือนในเมืองและชนบทของจังหวัดน่าน (4) การสำรวจรายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนตัวอย่างที่เลือกเป็นกรณีศึกษามีระดับรายได้ที่ต่ำกว่า เนื่องจากตัวเลขรายได้จากการสำรวจของผู้ศึกษาเป็นรายได้สุทธิที่หักต้นทุนการผลิตต่างๆแล้ว รวมทั้งตัวเลขรายได้เฉลี่ยของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ (3) เป็นการเก็บข้อมูลจากชนบทภาคเหนือทั้งหมด ซึ่งอาจมีหมู่บ้านที่มีฐานะเศรษฐกิจดีกว่าหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาอยู่ด้วย และตัวเลขรายได้เฉลี่ยของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ (4) เป็นการเก็บข้อมูลรายได้เฉลี่ยในส่วนของครัวเรือนในเมืองและชนบทของจังหวัดน่าน ทำให้รายได้เฉลี่ยครัวเรือนในเมืองซึ่งสูงกว่าครัวเรือนในชนบททำให้ตัวเลขรายได้ของจังหวัดน่านสูงกว่ากรณีศึกษาในหมู่บ้านตัวอย่าง

ทั้งนี้วิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษามีลักษณะที่แตกต่างไปจากทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำให้ตัวเลขมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลรายได้ซึ่งเป็นรายได้สุทธิของครัวเรือนเฉพาะที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าใน 2 หมู่บ้าน จำนวนเพียง 44 ครัวเรือน และมีแหล่งที่มาของรายได้เพียง 4 แหล่ง ซึ่งน้อยกว่าการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนภาคเหนือและรายจังหวัดของทางสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Two-stage Sampling ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยพนักงานเฝ้าจับบันทึกข้อมูลลงในแบบสอบถาม แบบ สศส.2 และ แบบ สศส.3 รวมทั้งการสำรวจของทางการอาจเกิดจากมีข้อจำกัดและความคลาดเคลื่อนจากการใช้ตัวอย่าง (Sampling Error) และความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากเพราะการใช้ระเบียบวิธีการสำรวจจากตัวอย่าง (Non-Sampling Error) ซึ่งความคลาดเคลื่อนนี้มีหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ไม่ได้ข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างครบทุกครัวเรือน ผู้ตอบสัมภาษณ์ไม่ตอบหรือไม่ให้ข้อมูลตามความจริง ความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการบันทึกข้อมูลการลงรหัส และความคลาดเคลื่อนจากการประมาณผลของข้อมูลที่ขาดหายไป อย่างไรก็ตาม ตัวเลขรายได้จากการทอผ้าที่สำรวจได้จะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เนื่องจากเป็นตัวเลขที่ทางกรมการกลุ่มทอผ้าทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้บันทึกบัญชีรายรับรายจ่ายไว้

4.1.2.5 การเข้าถึงที่ดินกับรายได้

ตารางที่ 14 แสดงแหล่งที่มาของรายได้เฉลี่ยจำแนกตามการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

แหล่งที่มาของรายได้	ลักษณะของครัวเรือน			
	1) มีที่ดินและทำการเกษตร	2) มีที่ดินและไม่ทำการเกษตร	3) ไม่มีที่ดินและทำการเกษตร	4) ไม่มีที่ดินและไม่ทำการเกษตร
รายได้จากการเกษตร	10,502.75(24.7)	5,500. (18.1)	6,752.14 (17.9)	0 (0)
รายได้นอกการเกษตร	15,165. (35.7)	17,280. (56.8)	15,885.71 (42.2)	12,240. (55.3)
เงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว	4,200. (9.9)	3,200. (10.5)	4,857.14 (13.0)	3,200. (14.5)
รายได้จากการทอดผ้า	12,608.90 (29.7)	4,430.40 (14.6)	10,112.14 (26.9)	6,680.40 (30.2)
รวมรายได้เฉลี่ย	42,476.65 (100.0)	30,410.40 (100.0)	37,607.14 (100.0)	22,120.40 (100.0)
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	20	5	14	5
ที่ดินถือครองเฉลี่ย (ไร่)	3.12	3.0	0	0
จำนวนสมาชิกต่อครัวเรือน (คน)	4.5	4.2	3.9	3.8
จำนวนคนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน	2.5	2.0	2.5	2.2

* ค่าเช่าที่ดินในรูปผลผลิตข้าว

ตารางที่ 14 แสดงให้เห็นการเข้าถึงที่ดินของครัวเรือนสมาชิกและการทำการเกษตรมีผลต่อระดับรายได้ของครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีที่ดินถือครอง (กรณีที่1และกรณีที่2) จะมีรายได้เฉลี่ยรวมสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินถือครอง (กรณีที่3และกรณีที่4) อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนในกลุ่มมีที่ดินจะมีขนาดที่ดินถือครองเฉลี่ยเพียง 3.0-3.12 ไร่เท่านั้น ส่วนครัวเรือนที่ทำการเกษตร (กรณีที่1และกรณีที่3) จะมีรายได้เฉลี่ยรวมสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ทำการเกษตร (กรณีที่2และกรณีที่4) นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการทอดผ้า ซึ่งในกรณีปลูกข้าวเรือนตัวอย่างมีสัดส่วนรายได้จากการทอดผ้าร้อยละ 27.4 แต่ในกรณีครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน และไม่ทำการเกษตร (กรณีที่4) แม้บ้านจะทอดผ้าเพียงอย่างเดียว ทำให้มีสัดส่วนของรายได้จากการทอดผ้าสูงสุดถึงร้อยละ 30.2 แสดงให้เห็นว่า รายได้จากการทอดผ้ามีความสำคัญต่อครัวเรือนค่อนข้างมาก นั่นคือ งานหัตถกรรมทอดผ้าสามารถเป็นทางเลือกให้กับครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินถือครอง และแม้บ้านที่มี

อายุมากขึ้นเรื่อยๆจนไม่สามารถทำการเกษตรได้ ซึ่งแม้บ้านที่มีอายุมากขึ้นจะมีรายได้จากการทอดผ้าที่สูงกว่าแม่บ้านที่อายุน้อยกว่า

4.1.2.6 อายุของสมาชิกและรายได้

สมาชิกที่มีอายุสูงจะมีรายได้จากการทอดผ้าสูงกว่า สมาชิกที่มีอายุน้อย แต่หากอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป จะมีรายได้จากการทอดผ้าต่ำ เนื่องจากสมาชิกที่มีอายุมาก จะมีทักษะความชำนาญในการทอดผ้าได้รวดเร็วและมีคุณภาพมากกว่าสมาชิกที่อายุน้อย แต่ถ้าอายุเกิน 50 ปี สมรรถภาพจะลดลง สมาชิกกลุ่มทอดผ้าส่วนใหญ่ร้อยละ 38.6 มีรายได้จากการทอดผ้าอยู่ในช่วง 10,001-20,000 บาท/ปี โดยสมาชิกที่มีอายุอยู่ในช่วง 20 - 29 ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 60 จะมีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาท/ปี สมาชิกที่มีอายุอยู่ในช่วง 30-39 ปี ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่ร้อยละ 45 จะมีรายได้จากการทอดผ้าระหว่าง 5,001-10,000 บาท/ปี และสมาชิกที่มีอายุอยู่ในช่วง 40-49 ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 72 จะมีรายได้จากการทอดผ้าระหว่าง 10,001-20,000 บาท/ปี แสดงดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 แสดงรายได้จากการทอดผ้าจำแนกตามช่วงอายุของสมาชิกกลุ่มทอดผ้า

รายได้จำแนกตามอายุ	0-5,000.-บาท	5,001-10,000.-บาท	10,001-20,000.-บาท	20,001-30,000.-บาท	30,001.-บาทขึ้นไป	รวม (ร้อยละ)
อายุ 20-29 ปี	6	-	3	1	-	10 (22.7)
อายุ 30-39 ปี	3	9	5	2	1	20 (45.5)
อายุ 40-49 ปี	2	-	8	1	-	11 (25.0)
อายุ 50-59 ปี	1	1	1	-	-	3 (6.8)
รวมทั้งหมด	12 (27.3)	10 (22.7)	17 (38.6)	4 (9.1)	1 (2.3)	44 (100.0)

เมื่อพิจารณาการแจกแจงรายได้สุทธิของครัวเรือนตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุของสมาชิกกลุ่มทอผ้า พบว่า ครัวเรือนที่สมาชิกมีอายุระหว่าง 30-39 ปี ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด จะมีรายได้สุทธิเฉลี่ยอยู่ในช่วง 30,001 - 40,000 บาท/ปี และครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 75 มีระดับรายได้สุทธิเฉลี่ยตั้งแต่ 30,001 บาท/ปีขึ้นไป แสดงดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 แสดงรายได้สุทธิของครัวเรือนจำแนกตามช่วงอายุของสมาชิกกลุ่มทอผ้า

รายได้จำแนกตามอายุ	0-10,000.-บาท	10,001-20,000.-บาท	20,001-30,000.-บาท	30,001-40,000.-บาท	40,001.-บาทขึ้นไป	รวม (ร้อยละ)
อายุ 20-29 ปี	1	1	3	2	3	10 (22.7)
อายุ 30-39 ปี	-	1	3	11	5	20 (45.5)
อายุ 40-49 ปี	1	1	-	3	6	11 (25.0)
อายุ 50-59 ปี	-	-	-	-	3	3 (6.8)
รวมทั้งหมด	2 (4.5)	3 (6.8)	6 (13.6)	16 (36.4)	17 (38.6)	44 (100.0)

4.1.2.7 รายได้จากการทอผ้ากับจำนวนปีที่สมาชิกกลุ่ม

สมาชิกกลุ่มทอผ้าที่เป็นสมาชิกมานานระหว่าง 2-3 ปี ซึ่งมีจำนวน 29 คน จะมีรายได้เฉลี่ยจากการทอผ้าสูงกว่ากรณีที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าน้อยกว่า 2 ปี ถึงเท่าตัว และสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่เป็นสมาชิกระหว่าง 2-3 ปี มีรายได้เฉลี่ยสุทธิของครัวเรือน สูงกว่ากรณีที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าน้อยกว่า 2 ปี เพียงเล็กน้อย แสดงดังตารางที่ 17

ตารางที่ 17 แสดงรายได้เฉลี่ยจากการทอผ้าและรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้า

จำนวนปีที่สมาชิก	รายได้เฉลี่ยจากการทอผ้า (บาท)	รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน (บาท)	จำนวนตัวอย่าง (คน)
น้อยกว่า 2 ปี	6,068.13	33,371.47	15
ระหว่าง 2-3 ปี	12,354.48	39,245.34	29

4.1.2.8 การออมทรัพย์และภาระหนี้สิน

ตารางที่ 18 แสดงการออมทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือนตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
มีการออมทรัพย์	21	47.7
ไม่มีการออมทรัพย์	23	52.3
รวม	44	100.0
มีหนี้สิน	37	84.1
ไม่มีหนี้สิน	7	15.9
รวม	44	100.0

เมื่อพิจารณาสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนด้านการออมทรัพย์และภาระหนี้สินของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า ครัวเรือนสมาชิกร้อยละ 47.7 มีการออมทรัพย์ เนื่องจากมีรายได้สูงกว่าค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และครัวเรือนสมาชิกร้อยละ 52.3 ไม่มีออมทรัพย์เนื่องจากรายได้จากการทอผ้า ได้ใช้จ่ายไปเป็นค่ากับข้าวและค่ารักษาโรค มีเงินเก็บเพียงเล็กน้อยให้ลูกเท่านั้น

หากแต่ครัวเรือนมีภาระหนี้สินร้อยละ 84.1 ในจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ร้อยละ 75.7 เป็นการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ร้อยละ 18.9 เป็นการกู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตร และร้อยละ 5.4 กู้ยืมจากเงินกู้ยืมในระบบ วัตถุประสงค์ในการกู้ยืม ร้อยละ 45.9 เป็นกู้ยืมเพื่อทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 24.3 กู้ยืมเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน และร้อยละ 16.2 กู้ยืมเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ โดยเวลาที่ทำการสำรวจครัวเรือนตัวอย่าง มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 18,750.-บาท อัตราดอกเบี้ยส่วนใหญ่ร้อยละ 11 ต่อปี การกู้ยืมเงินจากธกส.ของชาวบ้านในวงเงินไม่เกิน 50,000.-บาท/ปี สามารถกู้ยืมได้ในการค้าประกันบุคคลเป็นกลุ่มอย่างน้อย 5 คน โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ซึ่งสะดวกในการกู้ยืม ยกเว้นการกู้ยืมวงเงินเกิน 100,000.-บาท จะต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน เนื่องจากเงินเชื่อของธกส.มีหลากหลายประเภทและหลากหลายวัตถุประสงค์ และผู้ศึกษาไม่ได้สอบถามว่าเป็นหนี้สินที่ครัวเรือนตัวอย่างกู้ยืมมาก่อนหรือหลังจากการเข้ากลุ่มทอผ้า และถึงแม้ว่าจะมีภาระหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 18,750.-บาท แต่ในความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ร้อยละ 86.4 คิดว่ารายได้จากการทอผ้ามีส่วนช่วยลดภาระหนี้สินให้น้อยลงได้ เนื่องจากครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้สุทธิถึง 37,242.89 บาท /ปี ซึ่งมีความสามารถผ่อนชำระหนี้สินได้ระดับหนึ่ง

การกู้ยืมหนี้สินของครัวเรือนสมาชิกกลุ่มทอผ้าจาก ธกส. เพื่อวัตถุประสงค์ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์นั้น ในทางปฏิบัติครัวเรือนอาจจะใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนด้วย ทำให้ครัวเรือนยังคงมีหนี้สินอยู่ และถึงแม้ว่าเมื่อพิจารณาเฉพาะรายได้สุทธิจากการเกษตรของครัวเรือนตัวอย่างจะไม่คุ้มกับการกู้ยืมและการลงทุน ลงแรงแล้ว ครัวเรือนตัวอย่างก็ยังไม่ละทิ้งการทำนาปลูกข้าว เนื่องจากชาวบ้านต้องการรักษาและสืบต่อวัฒนธรรมการปลูกข้าวและที่ดินเอาไว้ต่อไป ในขณะที่เดียวกันการรักษาสถานภาพการทำเกษตรไว้มีประโยชน์ในการกู้ยืมจากธกส. ได้

ตารางที่ 19 แสดงแหล่งที่มาของรายได้เฉลี่ยจำแนกตามการออมทรัพย์

แหล่งที่มาของรายได้	มีการออมทรัพย์	ไม่มีการออมทรัพย์
จากการเกษตร	7,785.95 (20.2)	7,329.57 (20.4)
นอกภาคการเกษตร	15,838.09 (41.0)	14,813.04 (41.2)
เงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว	4,190.47 (10.8)	4,173.91 (11.6)
การทอผ้า	10,833.14 (28.0)	9,643.74 (26.8)
รวมรายได้เฉลี่ย	38,647.67 (100.0)	35,960.26 (100.0)
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	21 ครัวเรือน	23 ครัวเรือน

ตารางที่ 19 ข้างต้น สามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางการออมทรัพย์ระหว่าง สมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ไม่มีการออมทรัพย์ จำนวน 23 คน และสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่มีการออมทรัพย์ จำนวน 21 คน ถึงแหล่งที่มาของรายได้เฉลี่ย ซึ่งกลุ่มครัวเรือนที่มีการออมทรัพย์ จะมีรายได้สุทธิเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่ไม่มีการออมทรัพย์ โดยจะมีรายได้จากการทำการเกษตรและการทอผ้าโดยเฉลี่ยสูงกว่า

4.1.3. ความคิดเห็นของครัวเรือนตัวอย่างต่อการประกอบอาชีพทอผ้า

จากการสอบถามถึงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าต่อการประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง แบ่งเป็น 3 ส่วน สามารถอภิปรายได้ดังนี้

4.1.3.1 ในแง่ผลกระทบของการทอผ้าต่อสภาพครัวเรือน ร้อยละ 93.2 ตอบว่างานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองมีส่วนทำให้ครอบครัวสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีรายได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 86.4 ตอบว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้มีส่วนช่วยลดภาระหนี้สินของครอบครัวได้ และโดยรวมแล้ว ร้อยละ 93.2 ตอบว่าการทอผ้ามีส่วนช่วยทำให้สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวสมาชิกดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่า รายได้

จากงานหัตถกรรมทอผ้ามีผลทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการออมทรัพย์ มีส่วนช่วยลดภาระหนี้สิน และส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น

4.1.3.2 ในแง่ผลกระทบของการทอผ้าต่อสิ่งแวดล้อม สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 88.6 ไม่เห็นด้วยว่าการทอผ้าข้อมติธรรมชาติเป็นการทำลายป่าไม้ของหมู่บ้าน แต่กลับมีส่วนฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมีชีวิตชีวอีกครั้ง

4.1.3.3 ในแง่บทบาทของสตรี ในการรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน พบว่าร้อยละ 100 เห็นว่า การรวมกลุ่มทอผ้าภายในหมู่บ้าน เป็นการช่วยส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทลื้อไว้ และ ร้อยละ 72.7 ตอบว่าเมื่อคนเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าและมีรายได้เสริมแล้ว นั้น ทำให้สตรีผู้ทอผ้ามีความสำคัญมากขึ้น

ตารางที่ 20 แสดงความคิดเห็นต่อการประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง

ความคิดเห็น	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย
1. งานหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองช่วยให้ท่านและครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น	41 (93.2)	3 (6.8)	0 (0.0)
2. งานหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองช่วยให้ท่านและครอบครัวมีภาระหนี้สินน้อยลง	38 (86.4)	6 (13.6)	0 (0.0)
3. งานหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองช่วยให้สภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนท่านดีขึ้น	41 (93.2)	3 (6.8)	0 (0.0)
4. การทอผ้าข้อมติธรรมชาติมีส่วนช่วยทำลายป่าไม้ของหมู่บ้าน	3 (6.8)	2 (4.5)	39 (88.6)
5. การทอผ้าข้อมติธรรมชาติ มีส่วนช่วยฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	41 (93.2)	3 (6.8)	0 (0.0)
6. การรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน เป็นการช่วยส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมทอผ้าของชาวไทลื้อเอาไว้	44 (100)	0 (0.0)	0 (0.0)
7. การที่ท่านมีรายได้เสริมจากการทอผ้า ทำให้ท่านมีความสำคัญมากขึ้น	32 (72.7)	11 (25.01)	1 (2.3)

การรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน มีส่วนช่วยรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าของหมู่บ้านไทลื้อไว้ แต่จากการสอบถามถึงในอนาคตว่า ต้องการให้ลูกสาวมีอาชีพทอผ้าพื้นเมืองเหมือนกับตัวเองหรือไม่ ร้อยละ 22.7 ตอบว่าต้องการ ในขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 47.7 ต้องการถ่ายทอดให้ลูกสาวมีความรู้ในการทอผ้าติดตัวไว้ แต่ไม่ต้องการให้ลูกสาวต้องทำงานเหมือนกับตนเอง ต้องการให้ลูกได้เรียนหนังสือ ทำงานสูงๆมากกว่า สามารถพิจารณาได้ 2 ประเด็น

1) วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทลื้อ ยังคงเป็นสิ่งดีงาม ที่สตรีพึงมีความรู้ทักษะติดตัวไว้ หากเยาวชนรุ่นหลังไม่สนใจหรือละเลยแล้ว ก็อาจมีส่วนทำให้วัฒนธรรมการทอผ้าค่อยๆ หายไปก็เป็นได้ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงการสอบถามความคิดเห็นของเยาวชนในหมู่บ้านต่อการประกอบอาชีพทอผ้าในฐานะที่จะเป็นแหล่งผู้ผลิตต่อไปในอนาคต

2) ถึงแม้งานทอผ้าจะเป็นงานที่ทำในที่ร่มอยู่กับบ้าน แต่ก็ยังเป็นงานที่หนักไม่แพ้งานเกษตร ต้องใช้ข้อวัชระหลายๆส่วนพร้อมๆกันทั้ง สมอ งายดา แขน ไหล่ เอว ขา ตลอดเวลา หากใช้เวลาในการทำงานมากเกินไป เช่น วันละ 10 ชั่วโมงขึ้นไป ก็อาจมีผลต่อสุขภาพร่างกายได้ ดังนั้นในความรู้สึกรักของคนเป็นแม่ จึงไม่ต้องการให้ลูกต้องลำบากเหมือนตน หากมีรายได้ที่มากพอ ก็อยากจะส่งเสริมให้ลูกได้เรียนสูงๆ

จากการสอบถามว่าถ้าหากตนเองไม่ได้ทอผ้าแล้ว ส่วนใหญ่ร้อยละ 68.2 ตอบว่าคงจะทำการเกษตรอย่างเดียว รองลงไปร้อยละ 22.7 ตอบว่าทำงานอย่างอื่นเช่นงานก่อสร้างหรือค้าขายและร้อยละ 9.1 ตอบว่า ถ้าไม่ทอผ้าแล้วก็ไม่รู้ว่าจะไปทำอะไร เพราะอายุมากแล้วทำสวนก็ไม่ไหว ซึ่งจะเห็นได้ว่ารายได้จากการทอผ้าของสมาชิกกลุ่มมีความสำคัญต่อครัวเรือน เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ถึง ร้อยละ 27.4 ของรายได้รวมของครัวเรือน

4.1.4. การประกอบอาชีพและรายได้ของแรงงานอพยพ

ครัวเรือนชนบทโดยทั่วไปจะมีสมาชิกครัวเรือนอพยพออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน เพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวในช่วงนอกฤดูการเพาะปลูกหรือในกรณีที่ไม่อาจหางานทำมีรายได้ภายในหมู่บ้านได้ทั้งปี ในกรณีหมู่บ้านทั้ง 2 ที่ศึกษาก็มีการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือนเช่นเดียวกัน ผลการสำรวจครัวเรือนสมาชิก 44 ครัวเรือนพบว่า ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล ครัวเรือนที่มีคนออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมี 19 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ไม่มีคนออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมี 25 ครัวเรือน ผู้ที่ออกไปส่วนใหญ่ เป็นผู้ชายซึ่งไม่ได้ทำงานทอผ้า จำนวนคนที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน 24 คน เป็นชาย 19 คน หญิง 5 คน อายุเฉลี่ยของคนทีออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน 28 ปี ซึ่งอายุอยู่ในช่วง 30 - 39 ปี คิดเป็นร้อยละ 66.7 การศึกษาสูงสุดชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 58.4 อาชีพที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไปทำคือ งานรับจ้างก่อสร้าง คิดเป็นร้อยละ

66.7 รองลงไปคืออาชีพ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 20.8 ส่วนใหญ่ไปทำงานที่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล คิดเป็นร้อยละ 70.8 สาเหตุที่ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน คือ ในหมู่บ้านไม่มีงานทำ คิดเป็นร้อยละ 70.8 รองลงไปคือ ทำการเกษตร ไม่ได้ผล คิดเป็นร้อยละ 12.5 สำหรับลักษณะของการทำงานเป็นการไปทำงานชั่วคราว ไปๆมาๆ คิดเป็นร้อยละ 79.2 รายได้ที่ส่งกลับมาบ้านไม่แน่นอนทุกเดือน แต่จะส่งกลับมาคราวละ 1,000.-บาท ถึง 2,000.-บาท หรือคิดเป็นจำนวน 4,181.82 บาท/ปี ลักษณะการประกอบอาชีพและรายได้ของแรงงานอพยพแสดงไว้ดังตารางที่ 21

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 แสดงลักษณะของผู้อพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน

ลักษณะของผู้อพยพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	19	79.2
หญิง	5	20.8
รวม	24	100.0
2. อายุ		
20-29 ปี	3	12.5
30-39 ปี	16	66.7
40-49 ปี	5	20.8
รวม	24	100.0
3. การศึกษา		
ป.4	7	29.2
ป.6-ป.7	7	29.2
ม.3	6	25.0
ม.6	4	16.6
รวม	24	100.0
4. อาชีพที่ไปทำงาน		
รับจ้างก่อสร้าง	16	66.7
ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม	5	20.8
บริการ	1	4.2
อื่นๆ	2	8.3
รวม	24	100.0
5. สถานที่ไปทำงาน		
กทม.และปริมณฑล	17	70.8
เชียงใหม่	3	12.5
อื่นๆ	4	16.7
รวม	24	100.0
6. เหตุผลที่ออกไปทำงาน		
ไม่มีงานทำ	17	70.8
การเกษตรไม่ได้ผล	3	12.5
อื่นๆ	4	16.7
รวม	24	100.0

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล มีครัวเรือนที่มีคนออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน จำนวน 19 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่ไม่มีคนออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน จำนวน 25 ครัวเรือน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า ครัวเรือนที่มีแรงงานอพยพออกนอกหมู่บ้าน มีรายได้เฉลี่ยจำนวน 42,235.95 ซึ่งมีระดับที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีแรงงานอพยพออกนอกหมู่บ้าน เนื่องจากมีรายได้จากเงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัวและรายได้จากการทอดผ้าในระดับที่สูงกว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือนขึ้นอยู่กับ ผลผลิตและรายได้จากการเกษตร หากปีใดมีรายได้จากการเกษตรต่ำ สมาชิกในครัวเรือนก็มีความจำเป็นต้องอพยพออกไปทำงานที่นอกหมู่บ้าน จากการสำรวจพบว่า ครัวเรือนที่มีแรงงานอพยพมีรายได้จากการเกษตรจำนวน 6,518.68 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 15.4 ของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีแรงงานอพยพมีระดับรายได้จากการเกษตรสูงกว่าคือ 8,329.20 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 24.9 ของรายได้สุทธิครัวเรือนทั้งหมด นอกจากนี้แล้วการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของบางครัวเรือนเกิดจากรายได้จากการทอดผ้าเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย หรือภาระหนี้สินภายในครอบครัว แสดงดังตารางที่ 22

ตารางที่ 22 แสดงแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนที่มีและไม่มีแรงงานอพยพออกนอกหมู่บ้าน

แหล่งที่มาของรายได้	ครัวเรือนที่มีแรงงาน อพยพ	ครัวเรือนที่ไม่มีแรงงาน อพยพ
จากการเกษตร	6,518.68 (15.4)	8,329.20 (24.9)
นอกภาคการเกษตร	13,378.95 (31.7)	16,764.- (50.1)
เงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว	9,684.21 (22.9)	-
การทอดผ้า	12,654.11 (30.0)	8,354.96 (25.0)
รวมรายได้เฉลี่ย	42,235.95 (100.0)	33,448.16 (100.0)
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	19	25
จำนวนสมาชิกต่อครัวเรือน (คน)	4.21	4.24

จากการสอบถามถึงการเปลี่ยนแปลงหลังจากเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าแล้ว คนในครัวเรือนออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงหรือไม่ พบว่า เมื่อคนเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านแล้วประมาณ 2-3 ปี ทำให้มีรายได้เสริมครอบครัวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้สมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานนอกหมู่บ้านน้อยลงจำนวน 16 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 36.4 และสมาชิกกลุ่มจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 63.6 ตอบว่า หลังจากเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าแล้ว ไม่มีผลทำให้สมาชิกในครัวเรือนอพยพแตกต่างไปจากเดิม ดังตารางที่ 23

ตารางที่ 23 แสดงการเปรียบเทียบการอพยพของสมาชิกในครัวเรือนก่อนและหลังเข้ากลุ่มทอผ้า

การอพยพ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
อพยพออกไปมากขึ้น	0	0
อพยพออกไปน้อยลง	16	36.4
ไม่แตกต่างกัน	28	63.6
รวมทั้งหมด	44	100.0

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้ที่ตอบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านการอพยพหลังจากเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวนสูงกว่า คือ ร้อยละ 63.6 แต่ก็ยังมีถึงร้อยละ 36.4 ที่ตอบว่า เมื่อคนเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านแล้ว ทำให้มีรายได้เสริมในครอบครัวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้สมาชิกในครัวเรือนอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านน้อยลง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านในช่วงเวลาก่อนที่สมาชิกจะเข้ากลุ่มทอผ้าและหลังจากเข้าร่วมกลุ่มทอผ้าจำแนกตามประวัติการอพยพของพ่อบ้านแม่บ้านและสมาชิกในครัวเรือนแล้ว พบว่า 1) ครัวเรือนที่ทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านเคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมี 10 ครัวเรือน 2) ครัวเรือนที่พ่อบ้านเคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้านคนเดียวมี 18 ครัวเรือน และ 3) ครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนไม่เคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน มี 16 ครัวเรือน เมื่อแม่บ้านเข้ากลุ่มทอผ้าและสามารถหารายได้เสริมช่วยเหลือครอบครัวได้แล้ว มีส่วนช่วยลดการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือนได้ระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีสมาชิกกลุ่มทอผ้าถึงร้อยละ 36.4 ที่ตอบว่าหลังจากเข้าร่วมกลุ่มทอผ้าแล้วทำให้มีการอพยพของสมาชิกในครัวเรือนลดลง รวมกับในกรณีที่ 3 ที่สมาชิกในครัวเรือนไม่เคยอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านที่ตอบว่าไม่แตกต่างกัน คือ เมื่อก่อนไม่เคยอพยพออกไปปัจจุบันก็ยังทำงานอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งหมายความว่างานหัตถกรรมทอผ้ามีบทบาทในการดึงสมาชิกของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าให้อยู่ในหมู่บ้าน

บ้านเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 13 ครัวเรือน ส่งผลให้ตัวเลขของผู้ที่ตอบว่ามีการอพยพน้อยลงเพิ่มขึ้นเป็น 29 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 65.9 ในส่วนของครัวเรือนที่พ่อบ้านเคยออกไป จำนวน 12 ครัวเรือน ก็ยังคงออกไปทำงานนอกหมู่บ้านอยู่เหมือนเดิม แต่จำนวนครั้งหรือระยะเวลาอาจจะน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนที่สมาชิกจะเข้ากลุ่มทอผ้า แสดงดังตารางที่ 24

ตารางที่ 24 แสดงการเปรียบเทียบการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือนหลังจากการเข้าร่วมกลุ่มทอผ้า

ผลจากการเข้ากลุ่มทอผ้า	ออกไปน้อยลง	ไม่แตกต่างกัน	รวม
1. ครัวเรือนที่พ่อบ้านและแม่บ้านเคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทั้ง 2 คน	7	3	10 (22.7)
2. ครัวเรือนที่พ่อบ้านเคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้านคนเดียว	6	12	18 (41.0)
3. ครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนไม่เคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน	3	13	16 (36.3)
รวมทั้งหมด	16 (36.4)	28 (63.6)	44 (100.0)

เมื่อพิจารณาการแจกแจงถึงแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือน จำแนกตามการเปลี่ยนแปลงด้านการอพยพหลังจากเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าแล้ว พบว่า ครัวเรือนที่อพยพน้อยลงมีรายได้สุทธิเฉลี่ยของครัวเรือน จำนวน 33,863.07 บาท/ปี ในขณะที่ ครัวเรือนที่ไม่แตกต่างกันด้านการอพยพ มีรายได้สุทธิเฉลี่ยของครัวเรือนที่สูงกว่า จำนวน 39,174.22 บาท/ปี ทั้งนี้ เพราะครัวเรือนหลังมีรายได้จากการทอผ้าในจำนวนที่สูงกว่า ครัวเรือนแรก แสดงดังตารางที่ 25

ตารางที่ 25 แสดงแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนจำแนกตามการเปลี่ยนแปลงด้านการอพยพ

แหล่งที่มาของรายได้	ครัวเรือนที่อพยพน้อยลง	ครัวเรือนที่ไม่แตกต่างกันการอพยพ
จากการเกษตร	7,203.44 (21.3)	7,743.93 (19.8)
นอกภาคการเกษตร	14,525.- (42.9)	15,746.43 (40.2)
เงินที่แรงงานอพยพส่งให้ครอบครัว	4,500.- (13.3)	4,000.- (10.2)
การทอผ้า	7,634.63 (22.5)	11,683.86 (29.8)
รวมรายได้เฉลี่ย	33,863.07 (100.0)	39,174.22 (100.0)
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	16	28

ตารางที่ 26 แสดงผลกระทบด้านการอพยพแรงงานจากการทอผ้าจำแนกตามการออมทรัพย์

ผลกระทบ	มีการออมทรัพย์	ไม่มีการออมทรัพย์	รวม
อพยพออกไปนอกลง	10	6	16 (36.4)
อพยพไม่แตกต่างกัน	11	17	28 (63.6)
จำนวนตัวอย่างครัวเรือน	21 ครัวเรือน	23 ครัวเรือน	44 (100.0)

จากตารางข้างต้น สามารถอภิปรายถึงบทบาทของงานหัตถกรรมทอผ้าได้ว่า เมื่อมีรายได้เสริมจากการทอผ้าเพิ่มขึ้นแล้ว ส่งผลให้เกิดการออมทรัพย์ในครัวเรือน และสมาชิกในครัวเรือนอพยพออกไปนอกหมู่บ้านน้อยลง

4.2 ตักยภาพและความสำคัญของงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง

4.2.1. มิติด้านเศรษฐกิจ

แต่เดิมกระบวนการผลิตผ้าทอในชุมชนไทลื้อนั้น ผลิตผ้าทอเพื่อไว้ใช้สอยในครัวเรือน และเพื่อประโยชน์ในพิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลัก ที่จะผลิตเพื่อขายก็มีบ้างเล็กน้อย หลังจากที่เสร็จภาระกิจในไร่แล้ว เช่น ผ้าถุง ชำม เมื่องานหัตถกรรมเพื่อการยังชีพได้เข้าสู่การผลิตเพื่อขายย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต ผู้ทอต้องปรับเปลี่ยนและพัฒนารูปแบบ ลวดลาย และสีสรรที่ทอออกมาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด แบบไหน สีไหน ที่สวยและเป็นที่ต้องการของตลาด ประชากรกลุ่มก็จะสั่งให้สมาชิกทอตามนั้น แต่ลวดลายก็ยังคงเป็นลวดลายของหมู่บ้านอยู่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวพิจารณาได้ 2 ประเด็น ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้ทอที่สามารถปรับตัวให้งานผลิตของตนให้ดำรงอยู่ได้ เพราะว่าอาศัยพื้นฐานการผลิตแบบยังชีพและแรงงานในครัวเรือนหมุนอยู่ แต่ในทางตรงกันข้ามลวดลายที่ไม่ค่อยได้ทอเพราะตลาดไม่นิยมก็อาจจะสูญหายไป

ศักยภาพของงานหัตถกรรมทอผ้า สามารถเพิ่มความมั่นใจให้กับครอบครัวได้ เนื่องจากเมื่อก่อนต้องเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของผลผลิตทางการเกษตร งานหัตถกรรมลดความเสี่ยงได้เพราะสมาชิกมีรายได้ทุกเดือน ถึงแม้ว่างานทอผ้าจะขึ้นอยู่กับตลาด แต่ก็ไม่ต้องขึ้นกับฤดูกาลเหมือนทำการเกษตร

เมื่อมองไปในอนาคต รายได้จากนอกภาคการเกษตร จะมีความสำคัญมากขึ้น เพราะขนาดเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรน้อยอยู่แล้ว และหากสมาชิกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็จะมีที่ดินไม่พอเพียงจะแบ่งกันเพื่อทำการเกษตรอีกต่อไป ครัวเรือนเกษตรจะต้องหันมาพึ่งงานนอก

ภาคการเกษตรและงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง ถือเป็นทางเลือก (alternative) ทางหนึ่งให้กับครัวเรือนเกษตรกรได้

ศักยภาพของงานด้านการทอผ้าคือการลดแรงงานอพยพ พบว่า งานทอผ้ามีศักยภาพในการลดการอพยพแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้านได้จริง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพแรงงานประการหนึ่ง คือ รายได้จากการเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการหนี้สินที่ถู้อืมมา การที่ครัวเรือนสมาชิกมีรายได้เสริมจากการทอผ้าของแม่บ้าน ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น สามารถช่วยตรึงแรงงานพ่อบ้านส่วนหนึ่งให้อยู่ช่วยงานทอผ้าและทำงานภายในหมู่บ้าน

การรวมกลุ่มเพื่อผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองของหมู่บ้านทั้งสอง สามารถเป็นอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมให้กับแม่บ้านและครอบครัวได้ โดยเฉพาะครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินถือครอง เนื่องจากในอนาคตที่ดินทำกินจะมีขนาดเล็กลง รายได้นอกภาคการเกษตรและการทอผ้าพื้นเมืองจะมีบทบาทสำคัญมากขึ้น กิจกรรมการทอผ้าสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ไม่ต้องรอรายได้จากการเกษตรหรืองานรับจ้างของพ่อบ้านเพียงอย่างเดียว โดยสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีรายได้เฉลี่ยจากการทอผ้าปีละ 10,211.41-บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 27.4 ของรายได้ทั้งหมดของครอบครัว ข้อค้นพบของการศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดน่านใกล้เคียงกับงานศึกษาของไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรีและคณะ (2528) เรื่องหัตถกรรมสิ่งทอในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งพบว่า รายได้โดยเฉลี่ยของชาวบ้านจากการทำงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนครัวเรือนละ 8,025.-บาทต่อปี หรือร้อยละ 28 ของรายได้รวมของครัวเรือน หากได้รับการสนับสนุนด้านการตลาดให้ขยายตัวมากขึ้น จะส่งผลให้กลุ่มทอผ้ามีกิจกรรมการทอผ้ามากขึ้น เกิดการจ้างงานและมีระดับรายได้ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

4.2.2 มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

การทอผ้ามิใช่เป็นเพียงกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นวัฒนธรรมและวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมานานของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มอัครเมืองน่านเลือกนำวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อมาเป็นเวทีในการต่อสู้และแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่ต้องด้านทานกับกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรม เพราะว่าวัฒนธรรมของชุมชนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรม กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าในตำบลศิลาแดงที่ศึกษานี้ เป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งเท่านั้นที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของการพัฒนาที่เน้นวัฒนธรรมของชุมชนเป็นพื้นฐาน คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนเป็นเครื่องมือหรือเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนได้

งานพัฒนาที่อาศัยวัฒนธรรมซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง มีส่วนทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม รู้สึกคุ้นเคยกับสิ่งที่ตนเคยมี เคยเป็น เคยทำ แต่เดิมมา ส่งผลให้การทำงานนั้นเกิดพลัง เพราะว่าการทำกิจกรรมทุกอย่างตามแบบแผนวัฒนธรรมของเขา ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกคุ้นเคย คล่องตัว ช่วยสร้างการมีส่วนร่วม ไม่แปลกแยก มีชีวิตชีวา ส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้น รู้สึกเป้าหมายของกิจกรรมนั้น เพราะตนเป็นผู้กำหนดเอง อีกทั้งเป็นการช่วยสืบสานเชิดชูคุณค่าทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ผ้าทอพื้นเมืองเป็นผลงานศิลปหัตถกรรมที่เชื่อมไปด้วยคุณค่า ทั้งในด้านรูปแบบที่งดงาม วิธีการทอที่ละเอียด ประณีต ซับซ้อน ต้องอาศัยทั้งความจำ และความอดทน ดังนั้น เมื่อพิจารณาศักยภาพของงานหัตถกรรมในด้านมิติสังคมและวัฒนธรรม การแปรผลงานศิลปหัตถกรรมให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้านหนึ่งชุมชนสามารถดำรงรักษาคุณค่าที่งดงามนี้ไว้ได้มากกว่าชุมชนที่ไม่ได้ทำ ทำให้วัฒนธรรมของชาวบ้านไม่ตาย อีกด้านหนึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน กล่าวคือ ช่วยระลอกการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้ครอบครัวมีความอบอุ่นมากขึ้น มีบุคลากรที่จะพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างต่อเนื่อง แต่ไม่ได้หมายความว่า หมู่บ้านที่ไม่มีกลุ่มทอผ้าจะไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้ นอกจากนี้แล้วการรวมกลุ่มทอผ้าในลักษณะธุรกิจชุมชนนี้กลุ่มทอผ้าได้จัดสรรเงินจำนวนหนึ่งมาพัฒนาหมู่บ้านด้วย

ในประเด็นบทบาทสตรีหลังจากการรวมกลุ่มทอผ้าแล้ว ชุมชนให้การยอมรับสตรีมากขึ้น แม้ว่า งานทอผ้าจะเป็นงานฝีมือเฉพาะเจาะจงของผู้หญิงที่จะต้องทำเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่เตรียมฝ้าย ขึ้นเครือ เก็บลาย ทอให้เกิดลาย และเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเพียบพร้อมของสตรีไทลื้อ และสตรีล้านนาก่อนที่จะมีเข่ามีเรือน แต่ในบางกิจกรรมของกระบวนการทอผ้า พ่อบ้านได้เข้ามาช่วยเหลือด้วย เช่น ขั้นตอนการเตรียมเส้นด้าย เข็นหูก หรือฝั้นด้ายปลายผ้าให้เป็นปม กล่าวคือ เมื่อมีการรวมกลุ่มสตรีทอผ้าขึ้น บางช่วงแม่บ้านต้องใช้เวลาในการทอผ้ามากขึ้น และบางครั้งแม่บ้านต้องออกไปประชุมกลุ่ม อบรมหรือมีกิจกรรมนอกหมู่บ้าน ทำให้มีเวลาในการดูแลงานบ้านน้อยลง ซึ่งพ่อบ้านต้องปรับตัวโดยการช่วยเหลือทำงานบ้าน หุงหาอาหาร ทำความสะอาดบ้านและเสื้อผ้าด้วยตนเอง แทน ซึ่งจะเห็นว่ามีการช่วยเหลือกันภายในครอบครัว เพื่อสนับสนุนให้แม่บ้านได้ทำกิจกรรมด้านการทอผ้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าแม่บ้านจะต้องทำงานหลายๆหน้าที่ในเวลาเดียวกัน แต่หน้าที่หลักก็ยังคงเป็นงานเกษตรกรรมอยู่

นอกจากนี้ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ คือคุณเครือวัลย์ หาญอุทข และประธานกลุ่มทอผ้าบ้านดินดก คือ คุณจำเนียร ถิอขส ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และได้รับเลือกตั้งเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2540 ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการเปลี่ยน

แปลงครั้งแรกที่สตรีในหมู่บ้านได้รับการยอมรับให้เข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในการทำงานด้านการเมืองท้องถิ่น วัดอุปประสงค์การศักราชครั้งนั้น เพื่อต้องการเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้หญิงในการแสดงความคิดเห็นและร่วมวิเคราะห์ปัญหาในมุมมองของผู้หญิงที่มีความละเอียดและลึกซึ้งกว่าที่ผู้ชายมอง โดยอยู่บนพื้นฐานทางความคิดที่ว่าต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือต่อเติมในส่วนที่ผู้ชายมองข้าม แต่ไม่ได้เข้าไปเพื่อเรียกร้องสิทธิและไม่ต้องการแบ่งแยกบทบาทระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย อันจะนำมาซึ่งความแตกแยกในชุมชน (สัมภาษณ์ นางคำแพน จอมเมือง, 23 เมษายน 2541) ในอนาคตผู้หญิงอาจจะมีบทบาทภายในชุมชนด้านอื่นๆมากขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป

4.2.3. มิติด้านสิ่งแวดล้อม

จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มทอผ้า คือ การรื้อฟื้นและฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ด้านการย้อมสีจากธรรมชาติขึ้นมาใหม่ โดยผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ด้านการย้อมสีจากธรรมชาติได้เป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับลูกหลาน ผู้ที่สนใจก็มาร่วมด้วยช่วยกันหาซื้อฝ้าย หาเปลือกไม้ ใบไม้มาย้อมสีฝ้าย และแบ่งกันไปทอที่บ้านของคน

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ทางกลุ่มทอผ้าจะหยุดทอผ้าย้อมสีธรรมชาติชั่วคราว เนื่องจากประสบปัญหาด้านคุณภาพที่ใช้อยู่ไม่ติดทนนาน รวมทั้งยังไม่มียอร์เดอร์และไม่ค่อยเป็นที่นิยมของตลาดท้องถิ่นที่นิยมสีอุตสาหกรรม แต่การรวมกลุ่มเมื่อครั้งแรก ก็ยังผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมาเท่าทุกวันนี้ เนื่องจากการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติไม่สามารถจะทำคนเดียวได้จำเป็นต้องทำงานกันเป็นกลุ่มซึ่งต้องอาศัยการเกื้อหนุนและความสามัคคี ผลที่เกิดขึ้นก็คือ การแปรทอผ้าธรรมชาติจากป่าไม้คือ เปลือกไม้ ใบไม้ ฝัก ดอก ผล ที่สามารถให้สีได้ นำมาเป็นวัตถุดิบในการย้อมสีให้เกิดสีสันขึ้นมา จนสามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม เป็นการแปรคุณค่าจากธรรมชาติและภูมิปัญญาให้เกิดมูลค่าเพิ่มในตัวสินค้าได้ และถึงแม้ว่า ผลงานที่ได้ก็จะไม่สดใสเหมือนกับสีเคมี แต่งานทอผ้าย้อมสีธรรมชาตินั้นแฝงไว้ซึ่งคุณค่า ความสามัคคี การทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนสามารถผลิตออกมาเป็นวัสดุที่งดงามได้ เป็นกุศโลบายที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมการทอผ้าของสตรีไทลื้อที่เดิมเคยทำกันอยู่แล้วไปสัมพันธ์กับธรรมชาติและการรักษาป่าไม้ สามารถก่อรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนได้ ทำให้ชาวบ้านตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรักษาอนุรักษ์ป่าไม้ของหมู่บ้านเอาไว้มากขึ้น

4.2.4. ข้อสังเกตจากการศึกษา

งานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง เป็นงานที่ต้องใช้ทักษะของร่างกายเกือบทั้งหมด ตั้งแต่สมอง คา มือ แขน ขา แผ่นหลัง ซึ่งแต่เดิมเป็นการทอผ้าไว้ใช้ทอในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้เน้น

การจำหน่ายเพราะทุกบ้านก็สามารถทอผ้าได้ เมื่อชาวบ้านจำเป็นต้องใช้เวลากับการทอผ้ามากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตที่ใช้งานบ่อยๆ ได้รับผลกระทบตามมาด้วย เช่น ชาวบ้านที่ทอผ้ามากๆ จะมีปัญหาสุขภาพ เกิดอาการปวดแขนและข้อมือ ปวดไหล่และหลัง มือไม่มีชา และมีชาวบ้านบางคนเป็นโรครุมาคอย (เส้นเอ็นทับเส้นประสาท) ซึ่งปัจจุบันต้องหยุดทอผ้า

มีข้อสังเกตว่า งานหัตถกรรมจะไม่ได้แยกขาดจากงานเกษตรกรรม กลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือกันในการทำเกษตร มักจะเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในการทอผ้าด้วย นอกจากนี้คณะกรรมการกลุ่มทอผ้าทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นบุคคลที่ค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเป็นที่ยอมรับในชุมชน ส่งผลให้การจัดการภายในกลุ่มเป็นไปในแนวทางที่คณะกรรมการกลุ่มกำหนด

4.3 ผลกระทบของการรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน

จากการสอบถามถึงผลดี ผลเสียของการรวมกลุ่มทอผ้าภายในหมู่บ้านจากสมาชิกกลุ่มทอผ้า สามารถประมวลเป็นผลดีต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ดังนี้

4.3.1. ผลดีต่อตัวเอง

4.3.1.1 มีงานทำอยู่ในหมู่บ้าน มีรายได้เสริมเป็นรายเดือนไว้ใช้จ่ายใช้สอย นอกจากนี้แล้วสมาชิกได้รับค่าทอที่สูงกว่า แม่บ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิก เพราะว่าปลายปีมีเงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิก ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มีความพอใจกับรายได้ที่ได้รับ

4.3.1.2 สมาชิกขยันมากขึ้น รู้จักการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

4.3.1.3. การมีกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน ทำให้เกิดความสะดวก สมาชิกสามารถเอาผ้าอยู่ที่กลุ่มได้ ไม่ต้องไปเอาที่อื่น เมื่อทอผ้าเสร็จก็นำมาขายที่กลุ่มได้ กลุ่มรับซื้อผ้าหมด หากทอมากก็ได้มาก และในยามจำเป็นต้องใช้จ่ายเงิน สมาชิกสามารถเบิกเงินค่าจ้างทอล่วงหน้าได้

4.3.1.4 เมื่อชาวบ้านรวมกลุ่มแล้ว สามารถเพิ่มอำนาจการต่อรองด้านราคาได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากงานทอผ้าเป็นงานที่ชาวบ้านมีภูมิปัญญาอยู่แล้ว สามารถคิดแปลง ลวดลาย และผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ได้ และสามารถกำหนดราคาผลิตภัณฑ์ให้สูงกว่าที่เคยทำได้ เป็นการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สูงขึ้น

4.3.1.5. สมาชิกได้รับความรู้ด้านการทอผ้า และการย้อมสีจากธรรมชาติมากขึ้น

4.3.1.6. งานทอผ้าเป็นงานที่ทำอยู่ภายในบ้านในร่ม ไม่ต้องตากแดดเหมือนงานเกษตร

4.3.2. ผลดีต่อครอบครัว

4.3.2.1 ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีส่วนช่วยลดภาระหนี้สินได้

4.3.2.2 สามารถทำงานทอผ้าและดูแลงานบ้านได้ด้วย

4.3.3. ผลดีต่อชุมชน

4.3.3.1 เกิดความสามัคคี สามารถทำงานเป็นกลุ่มได้

4.3.3.2 เวลาหมู่บ้านมีงานบุญที่ต้องเรียกรจากชาวบ้าน ทุกบ้านก็มีเงินบริจาคทำบุญได้ ไม่เหมือนเมื่อก่อน เก็บเงินไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยมีเงินกัน

4.3.3.3 การรวมกลุ่มทอผ้า นอกจากส่งผลให้ครอบครัวสมาชิกมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น และ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว ยังมีผลดีในการช่วยเพิ่มพูนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าและการช่อมณี ธรรมชาติด้วย

4.3.3.4 เมื่อเกิดกลุ่มแม่บ้านทอผ้าของหมู่บ้านแล้ว เวลาไปติดต่อกับหน่วยงานราชการ ต่างๆ เช่น ธนาคารออมสิน ก็ได้รับการยอมรับและความสะดวกต่างๆ

4.3.3.5 หมู่บ้านทั้ง 2 เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงด้านการทอผ้า การอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้น

4.3.4. ผลเสียของการรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน

ในส่วนของผลเสียของการรวมกลุ่มทอผ้า ไม่ค่อยมี แต่จากการสอบถามผู้ที่มีการทอผ้า ที่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทราบว่า หากเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม คนจะต้องทอให้ได้ตามกำหนดที่ กรรมการกลุ่มกำหนดมา ซึ่งตนเองไม่ชอบ

4.4 ปัจจัยเสริมต่อการพัฒนาธุรกิจกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

4.4.1 กลุ่มทอผ้าที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ด้วยความสมัครใจ ของสมาชิก และการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน สมาชิกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของธุรกิจ โดยสมาชิกถือหุ้นของกลุ่มทอผ้าร่วมกัน อย่างไรก็ตามก็ดี สมาชิกควรต้องมีส่วนร่วมในการผลิตและการ จัดการมากกว่าที่เป็นอยู่

4.4.2 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและองค์กรพัฒนา เอกชน เช่น การฟื้นฟูกระบวนการช่อมณีธรรมชาติให้มีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง การเรียนรู้ด้านการตลาด การเงิน การบัญชีร่วมกัน

4.4.3 ลักษณะจุดเด่นของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีฐานทางวัฒนธรรม จะเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพได้ ในขณะที่เดิวก่อนการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานทักษะฝีมือ ที่สมาชิกมืออยู่ดั้งเดิม ทำให้เกิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบกับด้านแรงงานและการผลิต รวมทั้งศักยภาพทักษะความชำนาญภายในตัวชาวบ้านที่สามารถดัดแปลง พัฒนาคุณภาพสินค้าที่สะท้อนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่ต้องการของตลาด

4.4.4 ศักยภาพของกลุ่มผู้นำในการบริหารจัดการ การแบ่งหน้าที่กันทำอย่างเหมาะสม และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม

4.4.5 การดำเนินธุรกิจที่เริ่มจากจุดเล็กๆ ก่อน แล้วค่อยขยายธุรกิจออกไปอย่างมั่นคง กล่าวคือ เมื่อสมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น ประชากรกลุ่มได้มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในกลุ่มทอดผ้าให้สมาชิกได้ออมทรัพย์ทุกเดือน นับว่าเป็นกระบวนการสะสมทุนภายในกลุ่มที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

สรุป

การศึกษากาศณามพบว่า การรวมกลุ่มเพื่อรับงานมาทำเป็นการดำเนินธุรกิจของชุมชน ช่วยเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน โดยเฉลี่ยครัวเรือนที่ทำการทอดผ้าในกลุ่มที่ศึกษาได้รายได้จากการทอดผ้าปีละ 10,211.41 บาท คิดเป็นร้อยละ 27.4 ของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด นอกจากสามารถเพิ่มรายได้และความเป็นผู้ที่ดีขึ้นของครัวเรือนสมาชิกแล้ว ยังมีส่วนลดการอพยพออกไปทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกบางครัวเรือนได้ในระดับหนึ่ง สมาชิกในครัวเรือนมีการอพยพออกจากหมู่บ้านน้อยลง คิดเป็นร้อยละ 65.9 ของครัวเรือนสมาชิกทั้งหมด มีส่วนเสริมความอบอุ่นในครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนได้ การดำเนินธุรกิจเป็นช่องทางที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้หญิงได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มทอดผ้าพื้นเมืองประสบความสำเร็จและเกิดความเป็นชุมชนได้ คือ ลักษณะความเอื้ออาทรต่อกันในสังคมชนบท ความผูกพันนี้เป็นพลังทางสังคม รวมทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการจัดการบริหาร เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน การผลิตผ้าทอดพื้นเมืองเป็นงานที่เกิดจากทักษะความชำนาญของชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว เป็นงานที่อาศัยฐานการผลิตเพื่อความต้องการภายในและใช้แรงงานในครัวเรือน